



Ако ги погледнете чудните општински граници во Македонија и бројот на жители во некои од нив, веднаш ви станува јасно дека нема ништо да остане ниту од можноста граѓаните да одлучуваат непосредно на локално ниво.

Собранието на Република Македонија го изгласа Законот за референдум со кој не може да се распише референдум на државно ниво за прашања кои се однесуваат на одбраната, воената и вонредната состојба... Исто така, референдум не може да се распише за прашања за кои Собранието одлучува со мнозинство гласови од присутните пратеници, при што мора да има мнозинство гласови од присутните пратеници кои припаѓаат на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија.

За тоа што ќе значи овој Закон за граѓаните на нашава држава и како ние воопшто ја дефинираме граѓанската иницијатива, мислење побаравме од д-р Билјана Ванковска, професор на Филозофскиот факултет во Скопје, Институт за одбранбени и мировни студии.

ВО ПОДАНИЧКА ДЕМАКРОКРАТИЈА, А ЕТ

ВАНКОВСКА: За да имате користење на демократските механизми на одлучување, како што се, формите на непосредна демократија (референдум, народна иницијатива), прва претпоставка е постоењето на активен граѓанин.

Да се потсетиме, во поранешниот идеолошки и политички систем не постоеја категориите граѓанин и демократија, но очекувавме дека за 15 години ќе ги изградиме и ќе почнеме да ги практикуваме. Што се однесува до историскиот референдум од 8 септември, дури и за

■ Разговорот го водеше: **Жаклина МИТЕВСКА**

☀ Ако по нешто сме познати тогаш тоа е што ниту една граѓанска иницијатива, ниту една форма на непосредна демократија, во оваа држава не успева, со исклучок на референдумот за независност кога прв и последен пат ја докажавме својата самосвесност како граѓани. Како кај нас се дефинира граѓанската иницијатива, кога очигледно се поистоветува со тоа "ајде да ја уриваме власта" или "да се договараме за изградба на локален пат"...?




НА 8 СЕПТЕМВРИ СЕ ИСКОРИСТИ ПРАВОТО НА САМООПРЕДЕЛУВАЊЕ, НО ЕДНА ЗАЕДНИЦА СЕ ОДЛУЧИ НА БОЈКОТ И НЕ СЕ ИЗЈАСНИ.

ФОТО "ДНЕВНИК"

него тешко дека може да се каже дека бил форма на граѓанско одлучување. Тогаш стануваше збор за искористување на правото на самоопределување и раздружување од поранешната федерација, а, за жал, една цела заедница одлучи да го бојкотира и не се изјасни. Тоа беше еден од првите индикатори за тоа како натаму ќе се одвиваат работите во земјава. Таа иста заедница, набрзо, организираше сопствен (нелегален) референдум, низ кој нејзините припадници во огромен број се определија за независен политички ентитет (Илирида). Не е за занемарување ниту фактот што во тие години беше тешко и да не пребројат како граѓани, па затоа пописот на населението стануваше етно-политичко прашање, и проблем за кој се употребуваше меѓународен мониторинг. Освен тоа, кај нас не престана да се негува поданичката политичка култура, според која лидерите и елитите знаат што е најдобро за нас. Волјата на граѓаните се

пеа во ова, но на иницијаторите им беше кажано дека тоа не е согласно Уставот (барањето беше за предвремени избори), а вториот пат беше референдумот за Законот за територијална организација од минатата година. Во вториот случај дојде до масовно кршење на уставно загарантираното право на референдум (што го констатираше и Македонскиот хелсиншки комитет), преку отворен притисок од страна на власта за неизлегување на гласање. Значи, во континуитет, граѓаните не само што се обесхрабруваат, туку и се заплашуваат секогаш кога ќе почувствуваат потреба да го кажат непосредно својот глас и интентос.


 Како во сите демократски земји е регулирано прашањето за референдумот, кој може да биде иницијатор за негово одржување, односно дали во некоја транзициона источноевропска земја е забранет гласот на народот?

зинството од излезени, а не мнозинството од запишани избирачи), или Латвија (со 2,3 милиони жители) каде се потребни 10.000 потписи, или Унгарија (10 милиони жители) со барање на 200.000 потписи. Сега сфаќате, колку кај нас се тешки условите за успешен референдум. Моносите ефективно да се реализира непосредната демократија не е и не смее да се врзува само со бројот на потребните прописи за иницирање референдум. Подеднакво е важно прашањето како и за кои прашања граѓаните можат да се изјаснуваат. Кај нас проблемот не е само во високиот цензус, туку и во начинот на кој се собираат потписите (т.е. моносите од опструкција, на што бевме сведоци минатата година).

ОКРАТИЈА УСТАВОТ ОДЛУЧУВА НИЧКИТЕ ЕЛИТИ НА ДЕЛО!

изневеруваше и низ изборните нерегуларности, дилови и фалсификати, додека најпосле не дојде до целосна апатија и резигнација кај обичниот граѓанин, кој веќе престана да очекува било каков ефект од неговата политичка вол-

"Законите се прават заради граѓаните и заради нивниот живот. Не може ние да им забраниме на граѓаните да поништат некој закон од кој не се задоволни", Лилјана Поповска, ЛДП.

 Претенциозно е ако за пример се земе Шварцарија каде за секое прашање од било која област има граѓанско изјаснување. Дали Уставот и законите на оваа земја не се пример и за нас?

"Со овој закон и со зголемувањето на забраните за референдум се прави токму тоа - се суспендира непосредната демократија. Денес бевме сведоци на развластувањето на граѓаните во РМ. Не само што се погази Уставот на РМ, туку и Законот за локална самоуправа. ВМРО-ДПМНЕ задолжително ќе поведе постапка пред Уставниот суд", Силвана Бонева, ВМРО-ДПМНЕ.

ВАНКОВСКА: Уште минатата година експертите го посочуваа фактот за тежината на уставните претпоставки за референдумот, имајќи ги, пред сè, во вид државите со слична политичка историја, традиции, големина и сл. Факт е дека земјите во транзиција, по раскидот со комунизмот, донесоа уставни во кои не само што ги воведоа принципите на претставничка демократија, туку и елементи на т.н. директна (непосредна) демократија. Тоа беше заложба за избалансиран облик на практикување на власта преку избрани претставници, но и во одредени околности со директно изјаснување на граѓаните. Во таа смисла, за нас веројатно најдобар пример е Швајцарија (т.е. земја со слична големина на популација и слична политичка историја), со цензус од само 40.000 потписи потребни за иницирање на референдум и без посебно мнозинство за негова успешност (т.е. се усвојува волјата на мно-

"Тие заради искуството со референдумот за Законот за територијална организација, наместо да се запрашаат дали решенијата од Законот беа совршени и зошто граѓаните мислеа дека некои решенија не се издржани, сега одат кон редуција. Ваквите решенија се неуставни, бидејќи Уставот јасно вели дека постои задолжителен референдум доколку 150.000 граѓани го побараат тоа. Власта како да не ја разбра пораката на холандскиот и на францускиот референдум, на европските граѓани никој и не помислува да им го ускрати ваквото право", Гордана Силјановска, универзитетски професор.

ја. Оние на власт како едвај да го дочекаа тоа, па лекот за слабата излезност на изборите го најдоа во намалувањето на изборниот цензус, до мерка до која само партиските војници ќе бидат доволни за да се најде победник на сите наредни избори. Што се однесува до формите на непосредна демократија, колку и да беа ретки, постоеја обиди да се практикуваат. Овде првенствено мислам на задолжителниот референдум, преку собирањето 150.000 потписи, кој е загарантиран со Уставот. Еднаш се ус-

ВАНКОВСКА: Швајцарија е лулка на непосредната демократија, а референдумите и другите форми на изјаснување на граѓаните имаат долга традиција. Сепак, политичкиот систем на Швајцарија (која не е парламентарна демократија и е федерација), е уникатен по многу па-

раметри и не е секогаш погоден за копирање. Сакам да кажам дека нивната практика одговара на специфичните историски, социјални и политички констелации. Од нивното искуство може навистина многу да се научи за добрите и за лошите страни на непосредната демократија. Да не забораваме дека, меѓу другото, станува збор за земја во која жените добија право на глас последни во однос на другите европски демократии, а дека референдумите за влез на земјата во ООН беа редовно неуспешни сè до 2002 година. Меѓутоа, она што може да се научи од Швајцарија, но и од другите (поинакви) европски демократии е дека таму се прави сè за власта да се доведе блиску до граѓаните. На пример, во контекст на собирањето потписи за референдумската петиција, во Швајцарија граѓаните можат да ги депонираат своите потписи заедно со единствениот матичен број во голем број институции и установи (дури и пошти, банки и сл.). За нас Швајцарија може да биде интересна заради практикувањето на референдумите на кантонално ниво (т.е. во контекст на локалната самоуправа кај нас). Ако ги погледнете чудните општински граници во Македонија и бројот на жители во некои од нив, веднаш ви станува јасно дека нема ништо да остане ниту од можноста граѓаните да одлучуваат непосредно на локално ниво. На пример, во едно Куманово ќе биде потребно да се соберат 10.000 потписи за да се пристапи кон референдум, цензус кој во Латвија се користи на државно ниво!?!



☀ Според Вас, која беше основната причина неодамна со мнозинство во Собранието да се изгласа Законот за референдум кој предвидува да не може

на државно ниво да се распише референдум за прашања кои се однесуваат на одбраната, воената и вонредната состојба и за уредбите со законска сила донесени за време на воена или на вонредна состојба. Ги обезвладува ли власта граѓаните?

ВАНКОВСКА: Донесувањето на новиот Закон беше само прашање на време, по минатогодишните случувања. За жал, јавноста обременета со илјадници други ургентни политички прашања, дури и не му посвети должно внимание на овој Закон, или можеби сè уште владее резигнацијата, па луѓето сметаат дека ова прашање и не е толку важно. Ако во 2004 година не успеа референдум по така битно прашање т.е. беше спречен, тогаш човек се прашува кое би било тоа

Член 74 од Уставот на РМ

Собранието донесува одлука за менување на границата на Републиката со двотретинско мнозинство гласови од вкупниот број пратеници.

Одлуката за менување на границата на Републиката е усвоена на референдум, доколку за неа гласало мнозинство од вкупниот број избирачи.

следно прашање кое би можело да мобилизира 150.000 граѓани? Со овој Закон, власта побрза да ја надополни "правната празнина" која ја воочијалани: новиот консоцијален политички систем во кој одлучувачка е волјата на етничките елити, а не на граѓаните, мо-

"Јас живеам и работам во Швајцарија, држава која ги има сите услови, но не сака да влезе во ЕУ. Можеби политичарите сакаат, но граѓаните не. Тука секоја втора-трета седмица има некакви референдуми за одредени мали закони, за кои народот одлучува. Можеби тоа е најреално, ако погрешат двајца-тројца, не може да погрешат мнозинството. Многу пати сум слушал дека Македонија може да стане Швајцарија на Балканот, но реално речено засега ниту се назира такво нешто", изјави Ердован Етоски, Македонец од Швајцарија, во неодамнешното интервју за нашиот неделник.

жеше да биде загрозна од ефикасна непосредна демократија. Мене не ме загрижува тоа што граѓаните не можат на референдум да одлучуваат за пра-

шања на одбраната или за даноците (би-дејќи слични ограничувања можете да најдете и во демократиите), колку целосната етнизација на политичкиот простор и одлучувањето.

☀ Контрадикторност со Уставот на РМ (вакво нешто во него е предвидено), каде е тука Уставниот суд, дали и неговото потпишување не значи некаков политички договор?

ВАНКОВСКА: За жал, Уставниот суд е практично мртва и маргинализирана институција. Најлесно му е да молчи или да се прогласува за ненадлежен. Инаку, не само овој туку и законите за управување со кризи, за употребата на знамињата итн. би требало уште веднаш да се најдат пред него.

Од Законот за референдум

Референдум на државно ниво задолжително се распишува за усвојување на одлука на Собранието за менување на границата на Република Македонија и на одлука за стапување или истапување од сојуз или заедници со други држави.

☀ Она познато Бадинтерово мнозинство во законодавниот дом понекогаш скапо не чини кога тоа не важи подеднакво за сите, односно различна е тежината на секој глас (мора да има мнозинство гласови од присутните пратеници кои припаѓаат на заедниците кои не се мнозинство во државата)?

ВАНКОВСКА: Мора да бидеме реалистични: Бадинтеровото правило не е паднато од Марс, и не е случајно вградено во системот. Тоа е дел на т.н. консоцијална демократија (или систем на споредување на власта power-sharing меѓу етно-политичките елити). Во неа, освен правото на вето на заедниците, уште спаѓаат следниве елементи: голема коалиција на лидерите на заедниците, пропорционалната застапеност на припадниците на заедниците во сите институции и позиции на власт и територијалната автономија (која ние љубуваме да ја наречеме децентрализација). За жал, уште не сме собрале сила в очи да ѝ погледнеме на политичката стварност, ама и на уставниот систем, и да си признаеме дека инсистирањето на граѓанска либерална демократија во вакви услови е скоро повикување на револуција и тотално менување на системот. Ќе се согласите дека такво нешто овде нема да се дозволи, ниту од домашните елити, ниту од меѓународната заедница.